

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI BUCOVINEI

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE CREȘTINĂ

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

SERIE NOUĂ – ANUL XXVI (XCII), Nr. 1-4, IANUARIE-APRILIE 2016

COLEGIUL EDITORIAL

PRESEDINTE

I.P.S. TEOFAN, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

VICEPRESEDINȚI

I.P.S. PIMEN, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților

I.P.S. IOACHIM, Arhiepiscopul Romanului și Bacăului

P.S. CORNELIU, Episcopul Hușilor

P.S. CALINIC BOTOȘĂNEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor

MEMBRI

Arhim. Hrisostom RĂDĂȘANU, consilier învățământ al Arhiepiscopiei Iașilor

Pr. prof. univ. dr. Ion VICOVAN, consilier învățământ superior al Arhiepiscopiei Iașilor,
decan al Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” – Iași

Pr. prof. univ. dr. Gheorghe POPA, prorector al Universității „Al. I. Cuza” – Iași

Pr. dr. Constantin STURZU, consilier cultural al Arhiepiscopiei Iașilor

Pr. prof. Ioan MIHOC, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț

Prof. Carmen PÎRLECIU, directorul Seminarului Teologic de la Agapia

Pr. prof. dr. Daniel DASCĂLU, directorul Seminarului Teologic din Botoșani

Pr. prof. dr. Dragoș BAHRIM, directorul Seminarului Teologic din Iași

Pr. prof. Constantin MUHA, directorul Seminarului Teologic din Dorohoi

Pr. prof. Dan Ovidiu COJAN, directorul Seminarului Teologic din Piatra Neamț

Diac. prof. Ionuț-Silvestru ȚURCĂ, directorul Seminarului Teologic din Suceava

Pr. dr. Sînică PALADE, directorul Seminarului Teologic din Roman

Diac. prof. Andrei ZĂGAN, directorul Seminarului Teologic din Huși

REDACTIA:

Diac. lect. dr. Cătălin Vatamanu – redactor coordonator

Madalena Tenchiu, Pr. Adrian Ștefan Chelaru – corectori

Rema Zugravu, Alina Andrei – tehnoredactori

Leonard Lunguleac – design copertă

Claudiu Crupa – DTP

Editura DOXOLOGIA, Cuza-Vodă 51, 700038, Iași
Tel.: (0232)216693; (0232)218324; Fax: (0232)212284
<http://editura.doxologia.ro>; E-mail: editura@doxologia.ro
www.teologiesiviata.ro

Plata abonamentelor se va face în contul
RO 21 CECE IS 0130 RON 1106 566
CEC BANK
ISSN 1221 – 5988
Articolele nepublicate nu se înapoiază

Mitropolia Moldovei și Bucovinei

TEOLOGIE ȘI VIAȚĂ

REVISTĂ DE GÂNDIRE ȘI SPIRITUALITATE CRESTINĂ

CUPRINS

COMUNICARE – ÎNȚELEGERE – MĂRTURISIRE

Pr. asist. dr. Roger CORESCIUC , <i>Paradigme catehetice palamite</i>	5
Pr. asist. cercet. dr. Liviu PETCU , <i>Accente patericale cu privire la povățuirea și ajutorarea aproapelui în lucrarea pocăinței</i>	23
Prof. dr. Dorin ȘTEFĂNESCU , <i>Nicolaus Cusanus. De visione dei sau imaginea care ne privește</i>	49
Dr. Eduard Eugen GEGIU , <i>L'Icona e il cammino di trasformazione che essa segna attraverso la celebrazione</i>	60
Dr. Alexandru MĂLUREANU , <i>Dimensiunea revelațională, gnoseologică și apofatică a comunicării și a comuniunii în gândirea Părintelui profesor Dumitru Stăniloae</i>	70
Pr. dr. Mihai IORDACHE , <i>Responsabilitatea și liberul arbitru în gândirea lui Emil Brunner. Considerații critice ortodoxe</i>	88
Pr. dr. Dragoș UNGUREANU , <i>Aspecte ale teologiei protestante și ale gândirii sectare cu privire la Sfânta Scriptură</i>	106

TRADUCERI

Sfântul AMBROZIE , <i>Arhiepiscopul Milanului, Dumnezeu a dat preoților puterea de a ierta orice păcat</i> (Dragoș DÂSCĂ)	126
Prof. dr. Konstantin NIKOLAKOPOULOS , <i>Septuaginta ca izvor al innogramei ortodoxe. Un exemplu de exegeză liturgică</i> (Pr. conf. dr. Constantin OANCEA)	138
Sebastian P. BROCK , <i>Școlile teologice de la Antiohia, Edessa și Nisibis</i> (Andrei MACAR)	149

RECENZII

† EMILIAN de Loviștea , <i>Évêque auxiliaire de l'Archevêché de Râmnic, Les Princes de ce monde entre la joie de la vie et le don de l'immortalité</i> (Prof. dr. habil. Felicia DUMAS)	169
Pr. dr. Liviu PETCU , <i>Îndumnezeirea omului după învățătura Sfântului Grigorie de Nyssa</i> (Prof. dr. emerit Constantin MARIN)	175

PARADIGME CATEHETICE PALAMITE

Pr. asist. dr. Roger CORESCIUC

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

The challenge of the contemporary catechesis as it is approached by the patristic theology is extremely important: The Triads of Saint Gregory Palamas suggest a vivid theology which cannot go without the hesychast experiences, results of the ascetical life. The unity of the theological knowledge is represented, in fact, by the unity of the hesychast living on its whole. The knowledge of God is a unitary act, which moves from multiplicity to unity, not by acquiring multiplicity, but overcoming it in a transcendental way. Saint Gregory Palamas is categorical in this sense: the human judgment can stray from its verticality and congruency with its simple truths. The demand of establishing any kind of catechesis on answers regarding firstly the scientific primary truth `area` and, then, the truths resulted from the confessional knowledge is a premise which cannot form the base of a real catechetical itinerary.

Keywords: religious discourse, Saint Gregory Palamas, theological communication, catechetical, patristic theology.

„Firul Ariadnei”, prin care rațiunea încearcă ieșirea din labirintul necunoașterii și din adâncul gândirii lipsite de claritate, nu va putea fi comparat niciodată cu frumusețea cuvântului Scripturii, care nu se împiedică în analize rupte de autenticul vieții adevărate. Simplitatea inimii, mintea cea curată, sărăcia cu duhul, care e de fapt bogăție în Duhul, spontaneitatea adevărului sunt coordonate care deschid omului calea către ieșirea din labirintul necunoașterii.

1. Simplitatea inimii *versus* rațiune

Teologul adevărului nu se va raporta niciodată la textul Scripturii sau la tradiția Bisericii ca la niște mijloace de iluminare care își preiau conținutul din sfera celor create, ci va conștientiza mereu că seva adevărului se adapă din aceste izvoare de înțelepciune necreată: „Pericolul care ne paște este acela de a ne referi la Sfinții

Părinți ca la niște surse bibliografice, iar aceasta nu este patristic, pentru că Părinții Bisericii au folosit ca surse pentru teologia lor viața bisericească și foarte rar se refereau la texte, iar atunci când se refereau la texte, nu le foloseau ca surse bibliografice, ci ca puncte de vedere ale vieții eclesiastice deplin integrate acesteia (ale teologiei pe care o trăiau și o propovăduiau). Este neînțelept să facem referire la Sfinții Părinți ai Bisericii, dacă nu trăim în mod patristic. Operele lor s-au născut din modul lor de a trăi, iar modul de a trăi se desprinde din operele lor”¹.

Puterea rațiunii neînduhovnicite, chiar și atunci când e vorba despre sursele care înlesnesc accesul la Adevăr, nu se poate dispensa de această atitudine analitică, proprie unui demers pur rațional. Textul patristic, porunca evanghelică, minunile care trimit la realitatea lumii de dincolo devin obiecte analizabile, disecabile, supuse perspectivei științifice. Cu ce autoritate va mai certifica cel înduhovnicit veridicitatea experiențelor sale, atâta vreme cât ele nu au trecut prin filtrul analizei și al catalogării științifice? Cum va putea „fenomenul minunii”, primit doar în simplitatea inimii, să răstoarne sau să ofere răspunsuri acceptabile pentru certitudinile științifice? Care mai este, de fapt, locul minunii în această avalanșă de analiză și disecție programată? Proiectul cadru al oricărui tip de analiză propune de fapt tocmai obiectivarea unor realități care prin sine nu pot intra în cadrele *obișnuite* ale obiectivării. „Taina cea din veac ascunsă” se descoperă omului, dar nu pentru a fi catalogată și îndosariată alături de alte fenomene similare din spațiul evenimentului creat, ci pentru a dezvălui potențialități nevăzute ale viețuirii. De aceea textul patristic, porunca evanghelică, minunea sunt puncte esențiale ale adevărului eclezial, dezvoltat și dezvăluit în cadrul amplu al viețuirii ascetice isihaste. Nu va putea exista niciodată o competiție între analiză și descoperirea mistagogică, între abordarea rațională și înălțarea tainică, tocmai pentru că sunt domenii incompatibile de receptare a teologiei: „Puterea rațiunii celei de nebăgat în seamă și care a fost dovedită nebună se luptă contra acelor care au primit aceste tradiții în simplitatea inimii și, asemenea celor care

¹Pr. Philoteos Pharos, *Înstrăinarea ethosului creștin*, Editura Platytera, București, 2004, p. 80.

au neglijat aceste tradiții și au ridicat creația contra creatorului, neglijează cuvintele Duhului și lucrările tainice ale Duhului, care lucrează mai bine decât rațiunea în cei care trăiesc după Duhul și îi atacă pe aceștia”².

Neglijarea cuvintelor Duhului atrage după sine nebăgarea în seamă a lucrărilor tainice ale Aceluiași Duh. Lucrările tainice care se săvârșesc în cei care asumă simplitatea inimii sunt însă primite pe fondul unei experiențe pe care cel care nu o are nu o poate înțelege. Eșecul, biruința, deznădejdea, lupta nu sunt caracteristice demersului pur rațional, ci ele țin de coordonate mult mai adânci ale sufletului omenesc. Filosoful, ca și teologul tributar academismului, este străin de luptele uneori de neînțeles ale viețuitorilor în Duh. Sfaturile celor care nu au gustat lupta pentru curăție nu sunt capabile să construiască direcții de trăire autentică. Necurăția inimii poate fi, în astfel de cazuri de consiliere teologică neînduhovnicită, un ingredient care să nu incomodeze prea mult nici pe emițător nici pe receptor. Învârtoșarea inimii, despre care vorbește Mântuitorul³, ia în epoca modernă forme dintre cele mai subtile și uneori greu de sesizat. Omul modern nu își mai acceptă condiția de unicitate personală, și această neacceptare se manifestă mai ales în obsesia lucrului în echipă și a diminuării momentelor de creativitate personală. O inimă învărtoșată va căuta mereu justificare în relația superficială, corporatistă, concurențială. Obsesia „lucrului în echipă”, a „comunicării” cu orice preț, răpește omului modern momentele singurătății și ale izolării în cadrul intim al propriei solitudini creatoare. „Grupul” este promovată în detrimentul creativității personale, iar aceasta din urmă este încorporată filosofiei de „concern”. Interesante sunt în acest sens cuvintele lui Friedrich Nietzsche, pe care le vom reda într-un citat mai amplu în cele ce urmează: „Din scrierile unui pustnic răzbat întotdeauna sunete ce amintesc de eșecul deșertului, de șoaptele și privirile speriate, circumspecte ale singurătății; chiar și din cele mai violente cuvinte ale sale, chiar și din strigătul său răzbate o manieră nouă, mai primejdioasă, de a tăcea, de a trece sub tăcere. Cel care a trăit an de an, zi de zi și nopți de nopți singur cu

² Sfântul Grigorie Palama, *Triada* I.14, în traducere proprie.

³ Cf. Marcu 8, 17.

sufletul său, purtând cu acesta confidentiale certuri și dialoguri, cel care retras în peștera sa – care poate fi un labirint, dar și o mină de aur – s-a preschimbat într-un urs de peșteră sau un căutător de comori sau un balaur păzitor de comori: înseși ideile aceluia vor dobândi în cele din urmă o colorație crepusculară, un iz de pivniță și de mucegai, ceva incomunicabil și respingător, care îi izbește pe trecători cu adierea-i rece. Pustnicul nu crede că există filozof – presupunând că întotdeauna filozoful a început prin a fi un pustnic – care să-și fi exprimat în cărți opiniile sale adevărate și ultime: nu se scriu oare cărți tocmai pentru a tăinui cele ce sălășluiesc în adâncul sufletului? – el se va îndoi chiar și de faptul că un filozof poate avea opinii «ultime și adevărate», întrebându-se dacă nu se ascunde, dacă nu trebuie să se ascundă îndărătul fiecărei peșteri o altă peșteră, și mai profundă – o lume mai vastă, mai străină, mai bogată deasupra unei suprafețe, un străfund îndărătul fiecărui fundament, al fiecărei «fundamentări». Orice filozofie este un superficial – aceasta-i sentința pustnicului: «este ceva arbitrar în faptul că el a adăstat aici, că a privit îndărăt, în juru-i, că de aici a renunțat să sape mai adânc și a lăsat cazmaua din mână – aici e ceva suspect». Orice filozofie ascunde o altă filozofie; orice opinie este totodată un ascunziș, orice cuvânt – o mască”⁴.

Ne întrebăm în ce condiții propunerile direcțiilor catehetice occidentale mai țin seama de această nevoie de singurătate pe care omul modern încearcă prea adesea să o reprime ca pe un aspect negativ al existenței sale? Dinamizarea ședințelor catehetice, animarea întâlnirilor, temele de grup, centrarea atenției pe persoana catehemenului, valorizarea feedbackului, orientarea practică a ritualurilor de inițiere creștină sunt coordonate care cu greu mai pot fi ignorate într-o modulare catehetică contemporană. Spargerea barierelor în comunicare, aplicabilitatea imediată a conținuturilor, performanța, sisteme de instruire compatibile cu diagnoza și scopul demersului catehetic sunt noțiuni de „training corporatist” care pătrund cu ușurință în pedagogia catehetică a secolului al XXI-lea. De asemenea, un loc de frunte îl ocupă măsurabilitatea

⁴Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*, traducere de Francisc Grunberg, Editura Humanitas, București, 1991, pp. 223-224.

progreselor vizate în procesul de formare catehetic. Experiențele care acompaniază catehemenul în procesul de inițiere trebuie să se încadreze în filosofia stilului modern de pregătire a catehezei.

Nu putem contesta valabilitatea practicilor de natură pedagogică, mai ales atunci când ele sunt aplicate procesului de învățare laic. Însă atunci când vorbim de cateheză și inițiere catehetică raporturile dintre pedagogie și conținuturile teologice nu mai pot fi aceleași. „Conținuturile de învățare” teologică, dacă pot fi numite așa, nu pot fi decât „conținuturi” mistagogice, ale căror coordonate nu pot fi supuse limitărilor pedagogice moderne. Ne întrebăm în ce sens ar putea fi predate într-o sesiune catehetică bazele practice ale inițierii în „rugăciunea inimii”, mai ales de către un catehet care nu practică această rugăciune. Ce succes ar putea avea un discurs despre pustnicie într-o secvență didactică orientată pe direcția lucrului în grup?

Întrebarea clasică și care vizează eficiența unor astfel de direcții catehetice nu poate fi ocolită la nesfârșit: care este „eficiența” duhovnicească a acestor direcții catehetice? În ce măsură sunt ele *start-up*-uri pentru o viață duhovnicească autentică? Care este proporția viețuitorilor Sfântului Munte care au ajuns să îmbrățișeze viețuirea isihastă ca urmare a unor astfel de programe catehetice propuse de lumea creștină occidentală și îmbrățișate adesea și de lumea creștină răsăriteană? Care este momentul psiho-pedagogic-catehetic care a declanșat dorul de pustnicie, de isihie, de slujbă de toată noaptea, de rugăciune neîntreruptă în cazul majorității monahilor ortodocși? Datorită cărui modul catehetic s-a decis Sfântul Siluan Athonitul să îmbrățișeze viața monahală? Ce metodă didactic-catehetică l-a determinat să primească în adâncul inimii harul cel necreat, purtător al luminii celei nematerialnice? Starețul Sofronie este oare la rândul său fructul unei cateheze organizate pe etape și module? Care au fost parametrii catehetici care i-au determinat pe toți sfinții isihasți să devină tronuri ale harului dumnezeiesc, făclii purtătoare de lumină, adâncuri de nepătruns ale Frumuseții dumnezeiești? Cum poate fi cuantificată experiența duhovnicească isihastă și care e tributul pe care un *Pateric*, contemporan sau ajuns la noi din negura istoriei, trebuie să îl plătească pentru a putea fi considerat material didactic conform regulilor moderne de predare-învățare?

Rațiunea „cea de nebăgat în seamă”, care nu constituie o paradigmă pentru omul înduhovnicit, aflat pe calea îndumnezeirii, poate însă să distrugă „simplitatea inimii” despre care vorbește Sfântul Grigorie Palama, înregimentând trăirea liberă a relației cu Dumnezeu Cel Viu în cadrele strâmte ale „birocrației” eficienței pedagogice.

2. Adevărata cunoaștere naturală

Creația vorbește real omului despre existența lui Dumnezeu numai atunci când omul nu se blochează în cercetarea creației, considerând-o ultima și cea mai importantă realitate. Natura ascunde în sine rațiuni care sunt în strânsă legătură cu rațiunea dumnezeiască, dar care nu pot fi identificate și asumate într-un demers pur rațional. Taina creației trimite către Taina Creatorului, și omul se află la mijlocul acestui transfer de raționalitate între Creator și creație. Nu cunoașterea în sine este cea care îi deschide omului calea către „însănătoșirea” teologhisirii sale, ci cunoașterea cea adevărată transformată în contemplație. Lumea nu Îl poate cunoaște pe Dumnezeu printr-o rațiune făurită mecanic, inventată de dorința de filosofare a minții omenești. Distincția foarte fină, dar esențială, între promovarea înțelepciunii făurită de om și a celei diseminate de Dumnezeu în creație constituie adevărata piatră de încercare pentru orice apropiere autentică de viața în Dumnezeu: „Și dacă Pavel zice undeva că «lumea nu a cunoscut pe Dumnezeu într-o înțelepciune a lui Dumnezeu»⁵, el nu numește «înțelepciune a lui Dumnezeu» înțelepciunea *apărută* în acești înțelepți lipsiți de înțelepciune – să nu fie!, ci pe cea răspândită în creaturi de către Creator; cel care își dă seama că această înțelepciune e trimisă de Dumnezeu recunoaște prin intermediul ei pe Dumnezeu, pe Care această înțelepciune îl vestește; el are și adevărata cunoaștere a celor ce sunt și înțelepciunea lui Dumnezeu într-un mod diferit față de filozofii profani, devenind foarte instruit în înțelepciunea lui Dumnezeu. «Căci trebuia, spune marele Dionisie, ca filozofii cei adevărați să urce prin cunoașterea celor ce sunt către Cauza celor ce sunt»⁶”⁷.

⁵ I Corinteni 1, 21.

Sfântul Grigorie Palama este foarte atent atunci când expune diferența dintre înțelepciunea făurită de om și cea răspândită de Dumnezeu în creație. Miza unei înțelegeri adecvate a acestei diferențe este cu atât mai mare cu cât de ea depinde înțelegerea eșecului epistemologic orientat exclusiv către resursele proprii de investigare și cercetare. Centrarea exclusivă pe domeniul creat creează reflexe nocive, care se resimt în toată aria de cercetare și dezvoltare științifică. Omul refuză să meargă pe firul descoperirii Tainei din creație și preferă să se afunde în negura lipsei de taină, mulțumindu-se cu imprimări punctuale de autosuficiență.

Situația nu este foarte diferită nici în domeniul cercetării catehetice. Mistagogia este înlocuită cu noi paradigme, care din punctul nostru de vedere sunt din ce în ce mai îndepărtate de adevărata înțelegere a Tainei. Biserica, prin definiția ei, se constituie într-o comunitate dinamică, menită să ofere cadrul urcușului duhovnicesc. Însă insistența continuă doar pe aspectul comunitar al Bisericii, neglijând dezvoltările personale autentice, poate scoate la iveală probleme ecleziologice importante. Spre exemplu, în Biserica Romano-Catolică se vorbește destul de mult despre ideea de preot „prestator de servicii sociale”⁶. El este văzut, de asemenea, ca un pion central dedicat profesionalizării activității de supervizare și *coaching* al comunicării intraparohiale. Dilemele care pun *koinonia* și *leitourgia* unei parohii față în față cu *diakonia* sunt la ordinea zilei în încercarea de armonizare a vieții comunitare cu cerințele și nevoile membrilor ei. Tipurile de pastorație deschise noilor provocări catehetice încearcă să păstreze unitatea eclezială. Totul converge în jurul ideii de socializare, comunicare, activitate de grup, dezvoltare intra- și interparohială. Acest „în comun” devine însă o paradigmă obligatorie pentru orice demers catehetic.

Referindu-ne la cuvintele Sfântului Grigorie Palama citate în acest subcapitol, ne întrebăm dacă nu cumva există în cercetarea

⁶ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Epistole*, VII, 2, în *Opere complete*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996, p. 259. A se vedea și PG 3, 1080 B.

⁷ Sfântul Grigorie Palama, *Triada* I.16, în traducere proprie.

⁸ A se vedea R. Hartmann, *Unités pastorales, nouvelles paroisses. Bilan et perspectives en Allemagne*, în „Lumen Vitae”, LXVII, 1/2012, p. 42.

catehetică contemporană un accent prea mare pus pe vizibilitate și social? Aceste două coordonate nu pot fi neglijate, însă intrarea în lume a Bisericii folosind drept paradigme încercări lumești de acomodare la stările de vizibilitate și implicare socială s-ar putea să atragă după sine unele consecințe care cu greu pot fi prevăzute acum. Cert este faptul că rolul principal al Bisericii este oferirea cadrului pentru îndumnezeirea membrilor ei. Orice altă activitate, conexă sau alternativă, trebuie să se raporteze în mod obligatoriu la acest prim aspect. Biserica își justifică existența prin faptul că mădularele ei sunt angajate pe drumul apropierii de Dumnezeu și al îndumnezeirii. Preotul nu are cum să oscileze între ipostaza de „asistent social” și cea de liturg. Orice activitate, fie ea catehetică-informală sau socială, nu se poate dispensa de realitatea prezenței Bisericii în lume ca lăcaș al creșterii în viețuirea duhovnicească. Implicarea socială se naște pe această bază și nicidecum nu poate constitui fundamentul care susține Biserica. La fel, activitatea catehetică izvorăște din experiența sfinților și nu lasă loc de dileme legate de rolul preotului sau al credinciosului în Biserică. Pentru a ajunge la rațiunile necreate prezente în creație și care constituie elementul catehetic prin excelență, catehetul are nevoie el însuși să se lepede de perspectivele lumești asupra înaintării în viața în Duh și să înțeleagă că o cateheză adevărată nu poate izvorî decât din propria înaintare pe drumul virtuților și al îndumnezeirii. Dacă va aborda catehizarea din oricare altă perspectivă, catehetul va risca să își făurească propria înțelepciune catehetică și să aibă impresia că va înainta către adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, când de fapt el se va afunda tot mai mult în neînțeleșul înțelepciunii profane.

3. Aspecte ale cunoașterii profane – dimensiuni demonice

Cercetarea catehetică contemporană nu se poate dispensa de raportarea la realitatea Bisericii ca trup mistic al lui Hristos. Cateheza mistagogică trebuie să propună un parcurs inițiativ care să descifreze istoria mântuirii și să integreze iconomia dumnezeiască. Această istorie a mântuirii și această iconomie dumnezeiască sunt parte integrantă a înțelepciunii lui Dumnezeu care se descoperă după putere omului duhovnicesc. Ea nu poate fi abordată

în nici un alt fel și nici o încercare de adaptare la mersul lumii nu va reuși să ofere bogăția descoperirii rezultată în urma intersecției cu adâncul înțelepciunii dumnezeiești.

Înțelepciunea veacului trecător nu propune centrarea atenției pe dinamica patimilor și a virtuților. Cel care dorește să înainteze în viața duhovnicească trebuie să își umple mintea și inima de starea de străpungere din pricina păcatelor, și această stare e adevărata filosofie și înțelepciune. Cugetarea la istoria mântuirii în perspectiva îndumnezeirii, gândul la moarte, la veșnicia ruptă de Dumnezeu sau la cea împreună cu Dumnezeu, dorul de a fi smerit, ascultător, iubitor sunt principalele linii directe din această adevărată filosofie a mântuirii. În continuarea primei *Triade*, Sfântul Grigorie Palama spune: „De aceea Pavel zice: «Propovăduim înțelepciunea lui Dumnezeu celor desăvârșiți, însă nu înțelepciunea veacului acestuia și nici a stăpânilor veacului acestuia, care sunt pieritori»⁹, și «pe care niciunul din stăpânitorii acestui veac nu au cunoscut-o»¹⁰. Înțelepciunea aceasta este în noi, întru Hristos Iisus, «care pentru noi s-a făcut înțelepciune de la Dumnezeu»¹¹. Însă cealaltă înțelepciune nu se găsea în acei filozofi, ci în creaturile pe care le studiau ei. Examinând toată viața rațiunile lor, au ajuns la o oarecare concepție despre Dumnezeu, pentru că, pe de o parte natura și creația le-au oferit nu puține puncte de plecare, iar pe de altă parte pentru că demonii, în chip demonic, nu i-au împiedicat de la aceasta”¹².

Înțelepciunea cea adevărată se sălășluiește în omul care înaintează pe drumul ascetic al virtuților. Reflexele acestei adevărate înțelepciuni se regăsesc și în creație, însă aflarea lor nu e posibilă pe drumul uscăcios al analizei și studiului științific neînduhovnicit. Natura, creația în general, oferă destule posibilități de intrare în universul de taină al firii, însă abordarea acestor „intrări în fire”, dacă nu poartă pecetea ascezei și a prezenței harului dumnezeiesc, se transformă cu repeziciune în poarta înșelărilor diavolești. Cel înduhovnicit își construiește această afinitate cu raționalitatea imprimată de harul dumnezeiesc, prezentă în el însuși și în creație,

⁹ I Corinteni 2, 6.

¹⁰ I Corinteni 2, 8.

¹¹ I Corinteni 1, 30.

¹² Sfântul Grigorie Palama, *Triada I.18*, în traducere proprie.

și se dezvoltă duhovnicește tocmai prin faptul că nu absolutizează această afinitate.

Într-o remarcabilă scriere ascetică, de mici dimensiuni, atribuită lui Ioan Postitorul, întâlnim aceleași îndemnuri de direcționare a cugetării, nu către ispita acumulării de informație, ci către încadrarea ei în universul negrăit al tainei omului înduhovnicit: „Fugiți de cei care vor să vă ocupe timpul înțelepțindu-vă cu nimic folositor din multele lecturi pentru distragerea celor care ascultă. Și nu sugeți veninul aspidei prin auz și să nu doriți să citiți multe, ci puține și bine, ca să se dea har celor care aud. Învățați-vă mai degrabă să vă rugați mult și să plângeți mult. Căci acest lucru întărește mintea și hrănește sufletul, iar a citi multe împrăștie mintea”¹³.

Faptul că Sfântul Grigorie Palama afirmă că în anumite situații cercetarea științifică a lumii nu este lipsită de influența puterilor întunericului, ne introduce într-un alt plan de înțelegere a locului acestei cercetări în traiectoria omului orientat către veșnicie. Nu știința este cea care îl va caracteriza pe om la Judecata cea de Apoi, ci bagajul de fapte, cuvinte, nădejdi împlinite sau abandonate, plăceri satisfăcute sau doar dorite. Și în acest logaritm al descifrării personale care va avea loc la Judecată, un loc important îl va avea și capacitatea noastră de a fi intuit lucrarea Celui Rău în situații care aparent sunt neutre. Înfrânarea minții este, așadar, o lucrare care se întinde pe toată perioada vieții și care are ca principal scop tocmai intuirea pistelor de dezvoltare intelectuală care sunt amenințate de implicarea „vrăjmașului”. Însăși practica rugăciunii neîncetate are între scopurile principale limpezirea minții pentru discernerea unor astfel de pericole. Rugăciunea neîncetată curăță mintea, dar în același timp repositionează toată ființa omului, scoțând-o din sălașul căldicel al propriei păreri de sine. Prin rugăciunea neîntreruptă, demonii sunt alungați, însă această alungare necesită un război care trebuie purtat cu cele mai eficiente mijloace de dezrădăcinare a lor din ființa omului.

¹³ Ioan Pustnicul, *Epistolă către un egumen*, 14, în Simeon, Mitropolitul Evhaiteilor, Ioan Pustnicul, Vasile Maleinos, *Epistole ascetice*, traducere de Laura Enache, Editura Doxologia, Iași, 2014, p. 54.

Ușurătatea cu care se propune dedicarea în alte direcții decât cele esențiale întăririi în lupta cu puterile întunericului ne face să înțelegem de ce Sfântul Grigorie Palama nu ezită să vorbească despre prezența lucrării demonice în anumite acte de cercetare neînduhovnică a creației. Lupta cu înrădăcinarea acestor lucrări demonice necesită și implică conștiința eshatologică, fără de care orice demers ascetic nu va putea fi niciodată înțeleș. Este importantă insistarea pe această conștiință eshatologică, pentru că ea constituie trezirea omului în fața realității ultime a creației și a scopului cel mai înalt al acesteia: constituirea cadrului de revărsare a harului dumnezeiesc și a împărtășirii de acesta în cel mai deplin mod cu putință. Prin cuvânt, prin descoperire, omul ar trebui să înainteze din ce în ce mai mult către Dumnezeu, înțelegând din ce în ce mai bine că toată creația nu este decât cadrul pentru această înaintare. Obsesia studiului creației îl va duce pe om, în mod conștient sau nu, la impasul în care realizează că un anume „ceva” din creație îi scapă, neputând fi supus cercetării sale. Infinitul dumnezeiesc, care nu se epuizează în creație, îl va provoca mereu pe om la o înălțare dincolo de limitele sale; dacă însă omul nu sesizează această provocare, impasul amintit îl va limita la propria-i măsură, insuficientă pentru a potoli setea de „nemăsurat”.

4. Cunoașterea înduhovnică a creației

Cunoașterea neînduhovnică a creației limitează așadar accesul omului la taina creației. Toată viața omului, dacă se centrează doar pe realitatea creației, și mai ales într-o manieră lipsită de perspectiva eshatologiei, devine o ideologie lipsită de substanță. Însă, identitatea celui care se apropie de taina creației lăsându-se călăuzit de harul dumnezeiesc capătă noi valențe, necunoscute în cazul demersului neînduhovnic. Întruparea mesajului Evangheliei devine ea însăși Taina care se dezvăluie ochilor capabili să o primească.

Pericolul care amenință contemporaneitatea este tocmai obsesia cunoașterii creației în chip utilitarist. Din cauza prea marii încrederi în știință, în puterea și în capacitatea sa de a controla lucrurile, omul modern riscă să fie furat foarte ușor de mirajul